

рассмотреть правовые положения найма профессиональных войск в античном мире и средневековье, исследовать влияние наемничества на международные отношения и международно-правовую регуляцию в XII – XIII ст., проанализировать организационно-правовые особенности кондотьерского и государственного наемничества в позднем средневековье.

In the article the political-law aspects of military condotierism in Europe from antiquity to the XV are examined. An attempt to investigate genesis of condotierism of foreign army during antiquity is undertaken, to consider legal positions of professional troops hire in the ancient world and middle ages, investigate influence of condotierism on international relations and international-law regulation in the XII – XIII, to analyse organizational and law features of private and state condotierism in the late middle ages.

Стаття надійшла до редакції 18.01.2013

УДК 340.15 (477.7) "19": 343.9: 343.432-055.2

Юрій І. А., ОДУВС

ОРГАНІЗАЦІЯ ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЖІНКАМИ НА ПІВДНІ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ В ХІХ СТ.

В статті розглядаються основні аспекти організації боротьби з торгівлею жінками та примусовою проституцією на півдні Російської імперії в ХІХ ст.

Торгівля жінками давно стала явищем глобального масштабу, складовою міжнародного кримінального бізнесу. Проблема дослідження різних аспектів боротьби з торгівлею людьми надзвичайно актуальна для нашої держави. Україна, як і більшість країн Центрально-Східної Європи, має тривалий сумний досвід втрати значної кількості жінок, вивезених з її території за кордон, де вони стали жертвами різноманітних методів та форм експлуатації. Найпоширенішою формою торгівлі жінками з початку ХХ ст. вважається примусова проституція. За даними ООН сьогодні цей вид злочинного бізнесу за прибутковістю стоїть на третьому місці після таких видів кримінальних злочинів, як торгівля зброєю та наркотиками. З метою посилення боротьби з цими ганебними явищами злочинності в Україні ухвалено низку законодавчих актів. Але розмаїття проявів сучасної торгівлі жінками та насильницької проституції, що загрожує життєвим інтересам, національній безпеці, збідненню генофонду нації, вимагає посилення

протидії. Дослідження історичного досвіду організації боротьби з торгівлею людьми дозволяє розширити уявлення щодо мотивів такого виду злочину, з'ясувати особливості, форми і методи діяльності правоохоронних структур у залежності від обставин.

В історико-правовій науці з кінця XIX – початку XX ст. накопичений цінний досвід ґрунтовного аналізу причин виникнення проституції як соціального явища. Значний внесок у дослідження проблеми внесли В. М. Броннер, П. А. Граціанов, І. І. Конкорович, В. С. Михневич, В. М. Тарковський, А. І. Федоров, С. С. Шашков та інші. З сучасних правознавців слід відмітити дослідження В. І. Вариводи, присвячене адміністративно-правовій протидії проституції в сучасних умовах; О. Г. Горбунової, К. Б. Левченко, Т. А. Денисової, А. М. Орлеана, О. В. Усенка, А. О. Шеварихіна, А. Ф. Юрченка, В. Х. Ярмачі, які характеризують кримінально-правові аспекти торгівлі людьми, розглядають проблеми боротьби з торгівлею жінками. Проте історико-правовий аспект проблеми на сьогоднішній день залишається недостатньо вивченим.

Метою статті є з'ясування організації протидії торгівлі жінками та примусовій проституції на півдні Російської імперії на основі дослідження документів канцелярії південних градоначальників та новоросійського і бессарабського генерал-губернатора XIX ст.

Проблема торгівлі людьми у Північному Причорномор'ї має глибоке коріння. Торгівля полонянками з України тут велася з доби середньовіччя, Кримського ханства та панування Османської імперії. Легендарна Роксолана, дочка православного священика Анастасія Лісовська, потрапила у полон до татар у 1518 р. під час їх нападу на Поділля і була продана у гарем турецького султана на невільничому ринку Кафи (сучасне м. Феодосія).

З розвитком портових міст Північного Причорномор'я у правоохоронній діяльності їх керівництва гостро постала необхідність боротьби з торгівлею жінками і примусовою проституцією. Так, в м. Одесі ці ганебні явища історичні документи фіксують з моменту зародження міста. На початку XIX ст. в м. Одесі налічувалося понад 1,5 тис. повій. Спроби урезонити проституцію репресивними методами, до яких схилилися керівні структури того часу були мало ефективними.

Серед низки правоохоронних заходів першого одеського градоначальника, а згодом херсонського військового губернатора і керуючого цивільною частиною у Катеринославській і Таврійській губерніях Армана Еммануеля дю Плессі дюка де Ришельє одне з чільних місць займала боротьба зі злочинністю і, зокрема, з проституцією і торгівлею жінками [1, арк. 6, 22]. У 1811 р. під його керівництвом в м. Одесі

було розкрито гучну справу, пов'язану з організацією викрадення і переховування у катакомбах вродливих жінок з метою їх подальшого продажу у будинки розпусти за кордоном.

Злочинці переховували викрадених жінок у катакомбах, де були спеціально обладнані кімнати для тимчасового утримання полонянок, яких потім переправляли на контрабандних суднах у будинки розпусти Туреччини, Греції, арабських середземноморських країн. Здебільшого невільниці вже у катакомбах усвідомлювали, яка доля їх чекає. Деякі з них не витримували наруги і кінчали життя самогубством. Ці факти відкрилися під час слідства по справі викрадення княгині Лопухіної. На її пошуки за наказом градоначальника Ришельє у катакомби було направлено значні сили армії та поліції. Прикуту та покалічену жінку було знайдено у «міні» катакомби і звільнено, а злочинців було затримано. («Міни» – підземні ходи з будинків, що вели в лабіринти катакомб). Ришельє планував провести показовий суд над злочинцями, але не встиг. Розлючений наречений Лопухіної князь Трубецький зі своїми друзями, братами Татариновими, вчинив самосуд над викрадачами: у присутності поліцейських вони впритул розстріляли злочинців, серед яких були очільники банди брата Челібі і Розенберги та семеро їхніх спільників, що викрадали жінок для продажу за кордоном. Ришельє, як прихильник законності, був дуже розчарований цим інцидентом, але водночас розумів справедливий гнів нареченого і його друзів. Суд по цій справі під оплески присутніх визнав князя Трубецького і братів Татаринових невинними й звільнив їх від покарання за помсту у залі суду. Але залишатися більше в Одесі Ришельє їм не дозволив [2].

Справу боротьби з примусовою проституцією і торгівлею жінками в Одесі продовжували наступники Ришельє. Проте, незважаючи на всі старання, ці види злочинності незмінно відроджувалися. З заснуванням у 1843 р. у С.-Петербурзі так званого лікарсько-поліцейського комітету було фактично започатковано легалізацію проституції у Російській імперії. Згодом така установа була створена в Одесі та інших містах. Проте ефективність її була мінімальною. Час від часу відкривалися факти заманювання спритними ділками у свої тенета довірливих дівчат і вивозу їх закордон для будинків розпусти. Особливо активізувався цей «промисел» у південному регіоні після завершення Кримської війни і скасування воєнного стану [3, арк. 7].

З призначенням на посаду новоросійського і бессарабського генерал-губернатора у 1854 р. графа О. Г. Строганова акценти у боротьбі з проституцією дещо змінилися. Після ознайомлення з генерал-губернаторством О. Г. Строганов у своєму рапорті (всепідданійший

записці) наполягав на відновленні соціальних привілеїв і переваг для мешканців південного регіону, оскільки вони старанно виконували вимоги військового часу: брали участь у мобілізації рекрутів для поповнення армії, несли постійну повинність, жертвували значні грошові суми, лікували поранених [4, арк. 1 – 2]. Він добився часткового відшкодування витрат населення у роки війни, встановлення деяких пільг; зумів переконати імператора у тому, що в унікальному, ввіреному йому в управлінні регіоні значну частину життєво важливих питань можна вирішувати самостійно без попереднього узгодження з центром.

Серед першочергових заходів соціального спрямування О. Г. Строганов вважав необхідною боротьбу з проституцією, що несла загрозу для населення епідемії венеричних захворювань. За наказом генерал-губернатора у південному регіоні, і особливо в м. Одесі, був встановлений жорсткий лікарсько-поліцейський нагляд за жінками легкої поведінки. З'явилися перші поліцейські лікарі, до завдань яких входило виявлення та лікування венеричних захворювань, а також контроль за сплатою податків тими жінками, що обрали «найдавнішу професію». Такий крок місцевої адміністрації сприяв збагаченню казни. У зв'язку з цим навіть поширювалася думка про те, що податок на проституцію значно перевищував прибутки від вантажоперевезень одеського порту. Але введення податку на проституцію не вирішувало проблему її знищення як негативного явища. В ефективності заходів щодо боротьби з цим соціальним злом сумнівався і сам О. Г. Строганов. Це йому належить вислів: «Не знаю, чи живемо ми проституцію, мабуть, скоріше живе вона нас». Проте морально-етичні питання постійно були у центрі його уваги.

Боротьба з незаконним вивозом жінок з Одеси розгорнулася з новою силою з призначенням градоначальника дійсного статського радника, барона П. Ф. Местмахера (1857 – 1861), відомого ініціативами щодо удосконалення міського управління, залучення громадськості і проведення нових виборів до міської думи [5, арк. 251, 483]. Його ідеї були співзвучними з пропозиціями новоросійського і бессарабського генерал-губернатора О. Г. Строганова, який наполегливо доводив уряду неефективність занадто централізованого управління, що склалося на той час у Російській імперії. О. Г. Строганов підтримав ініціативу П. Ф. Местмахера щодо посилення боротьби з незаконним вивозом жінок і фальсифікацій документів на виїзд закордон через Одеський порт, проведення низки заходів щодо розслідування злочинних дій осіб, що сприяли цим негативним явищам [3, арк. 59–63].

Були розроблені детальні інструкції Одеському карантинному управлінню щодо ретельної перевірки документів іноземців і осіб, що їх супроводжували.

У вересні 1858 р. за розпорядженням О. Г. Строганова була створена спеціальна комісія під головуванням градоначальника П. Ф. Местмахера для розслідування фактів незаконного вивезення жінок для продажу їх у будинки розпусти. Її склад і напрямки діяльності були узгоджені з Третім відділенням Власної й. і. в. канцелярії. До складу комісії від Корпусу жандармів був включений полковник Маньковський, чиновники з особливих доручень з канцелярії новоросійського і бессарабського генерал-губернатора і одеського градоначальника, які брали активну участь у розслідуванні справи. Вважається, що О. Г. Строганов не співпрацював із таємною поліцією і намагався мало звертати уваги у вирішенні нагальних питань на Третє відділення [6, с. 430]. Проте документи засвідчують протилежне. Завдання і хід розслідування проблеми торгівлі вивезеними до Константинополя з Одеси жінками О. Г. Строганов особисто узгоджував з шефом жандармів і начальником Третього відділення Власної й. і. в. канцелярії В. А. Долгоруковим [3, арк. 20–21].

В результаті діяльності комісії були виявлені факти заманювання прибулими з Туреччини євреями дівчат і вивезення їх до Константинополя для подальшого продажу до закордонних будинків розпусти [3, арк. 5, 31, 58]. Крім того, з'ясувалося, що місцеві чиновники порушували чинне законодавство щодо проживання іноземців у межах Російської імперії. В результаті недогляду з боку владних структур виявилися факти проживання в Одесі та інших південних містах без належних документів і відповідного дозволу іноземних євреїв протягом тривалого часу. Деякі з них тут мешкали десятки років і вели «сумнівну» діяльність.

Також з'ясувалося, що окремі особи прибували в Одесу з іноземним паспортом, всупереч узаконень про паспортний режим (1854 р.), не реєстрували його ні в Одеській поліції, ні в канцелярії градоначальника. Так проживали у місті протягом кількох місяців без належного дозволу, а перед від'їздом зверталися до поліції з клопотанням щодо отримання свідоцтва і паспорта для виїзду закордон, вписавши додатково ще кілька осіб, як правило, жіночої статі. У поліції без належної перевірки давали дозвіл на отримання документів на виїзд всім, вказаним у клопотанні особам. Були також виявлені особи, які «промишляли» складанням відповідних клопотань, гарантуючи отримання відповідних документів на виїзд за кордон. І їм це вдавалося. Так, австрійський підданий Нахман Пурнер з своєю родиною вільно проживав в Одесі

протягом 20 років і займався виключно складанням клопотань щодо отримання паспортів для іноземних євреїв і «супроводжуючих» їх жінок та дівчат. З виявленням таких порушень генерал-губернатор негайно дав розпорядження посилити контроль в усіх владних структурах, щоб не допустити подібного у майбутньому.

О. Г. Строганов звернувся з клопотанням про допомогу у справі розслідування до російського посла у Константинополі, відомого дипломата, дійсного таємного радника А. П. Бутеньова, який після завершення Кримської війни працював з місією щодо відновлення дружніх відносин між Росією і Туреччиною. До розслідування справи було залучене консульство у Константинополі, яке відразу зіткнулося з рядом труднощів: не вистачало коштів і кадрів для розслідування таких злочинів; жінки, які стали жертвами злочинних оборудок з торгівлі живим товаром, здебільшого уникали зустрічей з представниками влади і розголосо щодо їх становища [3, арк. 6–9].

В офіційних зверненнях російського посла А. Бутеньова і генерального консула у Константинополі М. Черняєва до генерал-губернатора О. Строганова містяться дані про жінок, яких звабили і вивезли на чужину у кубла розпусти спиртні ділки. Так, генеральний консул М. Черняєв повідомляв про залучення до розшуку потерпілих жінок турецької поліції. З її допомогою трьох вивезених з м. Одеси жінок вдалося витягнути з приватних будинків розпусти, де над ними жорстко знущалися, і відправлено на батьківщину. Але для більш ефективного розшуку потрібно було наймати таємних агентів, які вимагали за свої послуги щедрої платні. У Генерального консульства кошти для цієї справи не передбачалися [3, арк. 33]. Тому пошук громадян Російської імперії у будинках розпусти Туреччини суттєвих результатів не дав.

До Константинополя за рішенням генерал-губернатора О. Г. Строганова був направлений чиновник з його канцелярії для особливих доручень, колезький асесор (штатський чин восьмого класу) Миклашевський, який входив до складу комісії з розслідування злочину торгівлі жінками.

Звіти слідчої комісії генерал-губернатору свідчать про узгоджену клопітку роботу, проведену у регіоні і за кордоном по виявленню злочинних дій щодо організації вивезення через одеський порт жінок з підставними документами. У рапорті слідчої комісії генерал-губернатору від 2 грудня 1858 р. повідомлялись імена ще шести жінок, виявлених у будинках розпусти Константинополя, які подали клопотання генеральному консулу про допомогу щодо повернення їх додому. У документі обґрунтовується також думка щодо необхід-

ності надання реінтеграційної допомоги потерпілим [3, арк. 24–25]. Сьогодні надання комплексної реінтеграційної допомоги жертвам торгівлі людьми та їх родинам розглядається як одне з важливих завдань протидії таким злочинним діям.

Бібліографічний список

1. Державний архів Одеської області (далі: ДАОО). – Ф. 2. – Оп. 1. – Спр. 41.
2. Файтельберг-Бланк Ф. Р. Одесса – Броды // Одесская газета «Порто-франко». – 03.09.2004. – № 35 (728).
3. ДАОО. – Ф. 1 – Оп. 196 – Спр. 1516.
4. ДАОО. – Ф. 1 – Оп. 173 – Спр. 14.
5. ДАОО. – Ф. 2. – Оп. 1. – Спр. 498.
6. Херлихи П. Одесса. История. 1794 – 1914 / Патриция Херлихи. – Одесса : Optimum, 2007. – 576 с.

В статье рассматриваются основные аспекты организации борьбы с торговлей женщинами и принудительной проституцией на юге Российской империи в XIX в.

The main aspects of the organization of fight against women trafficking and compulsory prostitution in the south of the Russian Empire in XIXth century are considered in this article.

Стаття надійшла до редколегії 08.01.2013

УДК 329.05

Кройтор А. В., НУ «ОЮА»

УМОВИ ТА ХАРАКТЕР ПРОЦЕСУ ІНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЇ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ В УКРАЇНІ НА ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

Статтю присвячено дослідженню процесу внутрішньопартійної взаємодії у політичних партіях в Україні на початку ХХ століття. Визначено особливості та характеристики діяльності політичних партій, проаналізовано їх роль у політичному процесі. Узагальнено історичний досвід партійного будівництва в Україні та на його основі сформульовано політологічні пропозиції щодо удосконалення партійної взаємодії на сучасному етапі.

Процес формування багатопартійної системи, який розпочався на межі ХІХ та ХХ століть та був перерваний монополізацією влади